

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА II – Меѓународни тематски зборник

**SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II – Thematic Collection of Papers
of International Significance**

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II - Международный тематический сборник

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

**НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА II:
4. ПЕЈЗАЖИ УМА**

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2019.

UNIVERSITY OF PRIŠTINA / УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
FACULTY OF PHILOSOPHY / ФИЛОСОФСКИЈ ФАКУЛТЕТ

SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II:
4. MINDSCAPES
НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II:
4. ПЕЈЗАЖИ УМА

KOSOVSKA MITROVICA
2019

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА – Међународни тематски зборник
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES – Thematic Collection of Papers
of International Significance

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ - Международный тематический сборник

НАУКА БЕЗ ГРАНИЦА II: 4. ПЕЈЗАЖИ УМА
SCIENCE BEYOND BOUNDARIES II: 4. MINDSCAPES
НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ II: 4. ПЕЙЗАЖИ УМА

Издавач

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици*

За издавача

Проф. др Мирјана Лончар-Вујновић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Мирјана Лончар-Вујновић

Уређивачки одбор

*Проф. др Мирјана Лончар Вујновић, проф. др Владан Виријевић, проф. др Младен
Јаковљевић, проф. др Марта Вукојичић Лазар, проф. др Оливера Марковић Савић,
проф. др Звездан Арсић, проф. др Александра Костић Тмушић, проф. др Јелена
Михајловић, доц. др Драјана Ситанојевић, доц. др Јелена Бајовић, доц. др Данијела
Кулић, доц. др Неџиб Прашевић.*

Рецензенти

*Prof. dr Laurence Armand French, Justiceworks Institute, University of New
Hampshire, Durham, USA*

Prof. dr Davronzhon Erinovich Gaipov, Suleyman Demirel University, Kazakhstan

Prof. dr Alexandra Perovic, University College London, UK

*Prof. dr Nijolė Burkšaitienė, Institute for Literary, Cultural and Translation Studies,
Vilnius University, Lithuania*

Проф. др Александар Живојинић, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Проф. др Јулијана Вучо, Филозошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције:

Снежана Зечевић, Мина Лукић

ISBN 978-86-6349-124-3

Међународни тематски зборник *Наука без граница II* резултат је научноистраживачких пројеката *Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе* (ОИ 178019) и *Косово и Метохија између националној идентитета и евроинтеграција* (ИИ 47023), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Лектура и коректура – Центар за НИРИД:
Александра Соврлић (српски), Сузана Стојковић (руски), Аниџа Јанковић (енглески), Бобан Сџанојевић (француски)

Слог

Бобан Сџанојевић

Тираж: 200

Штампа: Graficolor, Краљево

Радови се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0. (CC BY NC 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Оцене изнете у радовима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.3::811.11(082)

82.09(082)

316.4(082)

81'243:159.953.5 (082)

НАУКА без граница II : [међународни тематски зборник]. 4, Пејзажи ума / [главни и одговорни уредник делатности Мирјана Лончар-Вујновић]. -

Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2019 (Краљево : Graficolor). - IX, 416 стр. : илустр. ; 24 cm

На спор насл. стр.: Science Beyond Boundaries II . 4, Mindscapes ; Наука без границ II . 4, Пејзажи ума. - Радови на срп., енгл. и рус. језику. -

"Међународни тематски зборник 'Наука без граница II' резултат је научноистраживачких пројеката Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе ... и Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција ..." --> прелим. стр. - Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на срп., енгл. или рус.

ISBN 978-86-6349-124-3

1. Уп. ств. насл. 2. Лончар-Вујновић, Мирјана, 1966- [главни уредник]

а) Енглески језик -- Настава -- Зборници б) Књижевност -- Поетика -- Зборници в) Страни језици -- Учење -- Зборници г) Друштвене прилике -- Зборници

COBISS.SR-ID 277807884

ИВАНА М. ОСТОЈИЋ¹

ПРЕДРАГ М. ПЕТРОВИЋ²

Институт друштвених наука
Центар за економска истраживања, Београд

ИНСТИТУЦИЈЕ КАО ФАКТОР ПРИВРЕДНОГ РАСТА

Теза да институције имају важан утицај на развој економије не доводи се у питање, као ни чињеница да су достигнути нивои развоја појединих економија под великим утицајем развоја институција. Институције представљају покретаче привредног раста, па самим тим институционалне разлике између земаља имплицирају разлике у оствареним стопама привредног раста између земаља, односно богатству друштва. У раду ће се најпре представити различите дефиниције институција са економског становишта. Анализираће се добре (инклузивне) економске институције које промовишу владавину права, максимизирају ефикасност и друштвено благостање и које доприносе остварењу виших стопа привредног раста и које као такве представљају кључне економске слободе. Биће презентирани и екстрактивне институције, као опозит инклузивним институцијама, које омогућавају приступ политичкој моћи само привилегованом кругу људи. У раду ће се представити разлози због којих су друштву и економији потребне инклузивне економске и политичке институције. Анализираће се под којим условима ће економске институције деловати стимулативно на привредни раст. У сврху оцене квалитета институција анализираће се многобројни индикатори као што су: Индекс глобалне конкурентности, Индекс перцепције корупције, Индекс економских слобода, Међународни индекс заштите својинских права, светски индикатори управљања, и сл. Сагледаће се и стање институција у нашој земљи коришћењем релевантних показатеља нивоа економске развијености, као и стања економије у целини. На основу добијених ре-

¹ ivanaostojic27@yahoo.com

² ppetrovic@idn.org.rs

зултата биће сугерисано какве су институције неопходне како би се обезбедио одрживи развој наше земље.

Кључне речи: инклузивне институције, екстрактивне институције, влада, привредни раст, владавина права.

УВОД

Институције имају веома важну улогу у остварењу економског раста и економске успешности једне државе. У литератури и у многобројним истраживањима потврђено је да институције и институционални механизми представљају кључни фактор објашњења разлика у оствареним стопама привредног раста између развијених и мање развијених земаља.

Земље са квалитетним, стабилним институцијама које промовишу владавину права остварују више стопе раста бруто домаћег производа. Бројна истраживања спроведена од стране Светске банке, Светског економског форума, многобројних фондација усредсређена су на мерење квалитета институција у земљама у свету. Циљ спроведених истраживања базира се на креирању одређених показатеља на основу којих се могу донети закључци о томе колико је једна економија стабилна, да ли је у њој заступљена владавина права, у којој је мери њено друштво корумпирано, колико је судство ефикасно, каква су ограничења владе, да ли је заступљена слобода на тржишту рада и сл.

Утицај институција на привредни раст остварује се преко ефикасности државе и ефикасан институционални оквир пружа потпору одрживом економском расту. Према истраживањима, државе у којима је заступљена владавина права остварују троструко веће стопе привредног раста (Јакопин, 2018, стр. 106). Многи аутори истичу тезу да без постојања стабилних институција нема ни високих стопа привредног раста, али и обрнуто. Без остварених високих стопа раста није могуће формирати стабилне и јаке институције. Анализирајући светске индикаторе управљања (World Governance Indicators – WGI), које је развила Светска банка, као што су слобода говора и одговорност, политичка стабилност, ефикасност владе, квалитет регулативе, владавина права, контрола корупције у Србији и посматрајући стопе привредног раста, може се констатовати да су у периоду 2001–2008, када је Србија остваривала стопе привредног раста од 5,9%, расли и наведени показатељи институционалне ефикасности (World Bank Group [WBG], 2017). У периоду рецесије 2009–2014, када није било привредног раста, такође је и већина показатеља бележила пад или стагнацију, док се у периоду 2015–2017.

благ опоравак српске привреде одразио и на раст одређених институционалних индикатора као што су политичка стабилност, квалитет регулативе и ефикасност владе (Јакопин, 2018, стр. 106–107). У наставку ће више бити речи о показатељима квалитета институција у Србији и њиховом утицају на економски раст.

ЕКОНОМСКО ДЕФИНИСАЊЕ ИНСТИТУЦИЈА

Једна од дефиниција која на свеобухватан начин одређује појам институција, па је самим тим и општеприхваћена, јесте она која указује на то да институције представљају правила понашања у одређеном друштву, односно, ограничења која је човек осмислио како би обликовао интеракције између људи (North, 2003, стр. 13). Претходно наведена дефиниција институција нам указује на то да су институције везе и правила понашања у међусобним интеракцијама људи. Сваком појединцу јасно је стављено до знања какве потенцијалне користи са собом носи поштовање одређених „правила игре“, али је уједно и упознат са потенцијалним санкцијама и трошковима које непоштовање правила носи.

Како Норт истиче, институције се базирају на формалним, али и на неформалним правилима понашања, као и на механизмима који омогућавају њихово спровођење (North, 2003, стр. 14–16). Постојање институција нам не може са сигурношћу гарантовати да ће се сваки појединац понашати на друштвеноприхватљив и пожељан начин, али ће само постојање институција свакако допринети већој вероватноћи да се поштују правила и прописи.

Џефри Ходџсон истиче да су све активности у друштву базиране на одређеном институционалном оквиру и све социјалне интеракције подводе се под појмом институција. Такође, институције се могу дефинисати и као скуп правила и норми којима се одређују обрасци понашања економских актера у једном друштву (Hodgson, 2006, стр. 1–3).

Боланд и Њумен такође се баве проблематиком дефинисања институција, али у оквиру неокласичне теорије, и истичу да институције представљају одређени вид ограничења, која могу бити транспарентно дата или прећутно дефинисана, којима се одређују равнотежне позиције у једној друштвеној заједници (Boland & Newman, 1979, стр. 72–74). Како аутори истичу, ако се у обзир узме аспект економске политике, институције се могу дефинисати као динамични, активни инструменти уз помоћ којих је могуће да настанак одређене промене одложимо или спречимо или с друге стране да настанак промене поспешимо. На тај начин аутори указују на динамичку и статичку

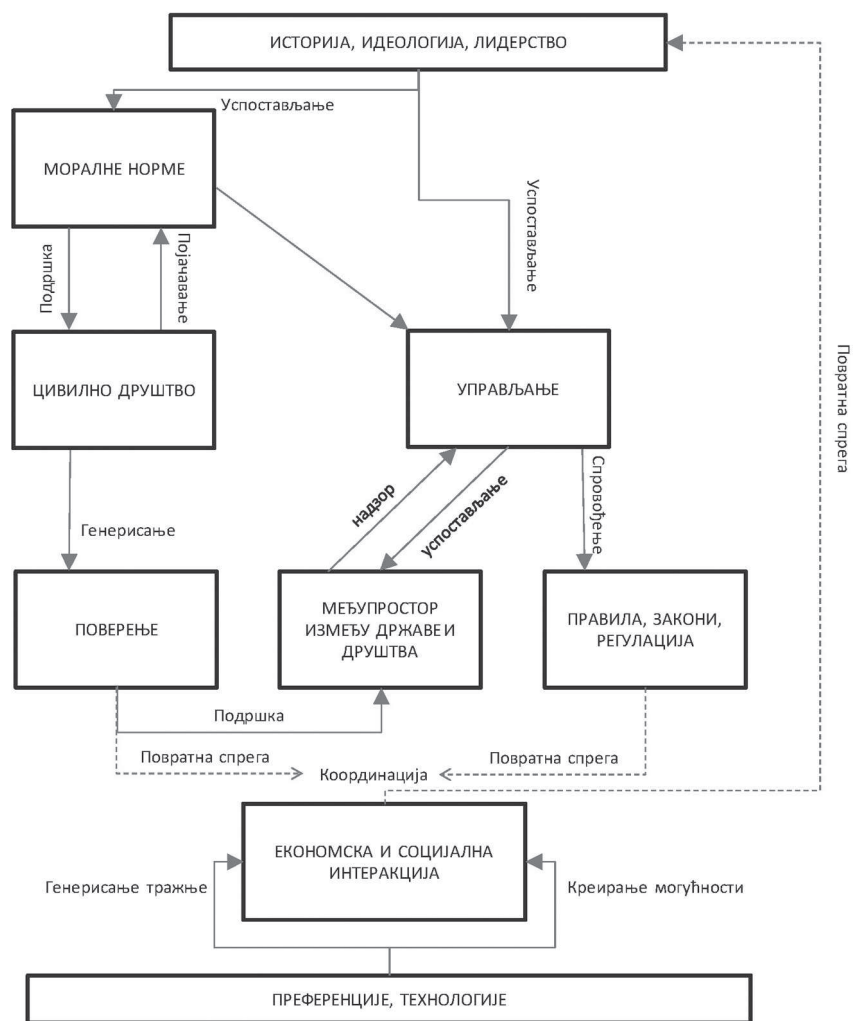
природу институција које с једне стране могу гарантовати економску стабилност, док с друге стране могу представљати покретаче економских промена и на тај начин постати уједно и извор економских нестабилности.

Норт истиче да институције никада нису статичне и приликом дефинисања институција посебну пажњу поклања формалним и неформалним институцијама. Како Рејсер наводи, неформалне институције могу се посматрати као скуп правила и норми које намеће друштво и моралних вредности које утичу на појединце и организације (или их чак приморавају) да стреме ка реализацији својих циљева (Raiser, 1997, стр. 2–8). Аутор истиче да ефикасне неформалне институције значајно утичу на стопу економског раста, као и на економски развој путем смањивања трансакционих трошкова и подстицања државне ефикасности.

У прилог претходно наведеној констатацији говори и Слика 1. на којој су представљене формалне и неформалне институције, као и интеракције између њих приликом економског раста (Raiser, 1997, стр. 10). Неформалне институције приказане су на левој страни, а формалне институције на десној страни слике. Аутор је дефинисао историјске конвенције, идеологију и лидерство као егзогене факторе којима је представљен скуп институција који карактерише одређену друштвену заједницу у сваком тренутку посматрања. С друге стране, богатство и технологија поседују само индиректан утицај на институције, путем социјалне и економске интеракције. Сходно различитим методима настанка формалних и неформалних институција, заступљеност неформалних институција изискује ниске трансакционе трошкове, али уједно и високе граничне трошкове. Супротна ситуација, у којој је у институционалном поретку заступљено присуство формалних институција, носи са собом високе фиксне трансакционе трошкове, али и ниске граничне трошкове (Wagener, 2009, стр. 35–40).

ИНКЛУЗИВНЕ И ЕКСТРАКТИВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Веома важни фактори који утичу на постизање стабилности и ефикасности економског система јесу управо институције. Институционално окружење једног економског система чине различите институције које су међусобно повезане, а неке од институција претпоставка су успешног функционисања других институција. Анализе указују на то да ниво комплементарности институција доминантно одређује квалитет економског система као целине и његове капацитете да обезбеђује задовољавајући ниво економске стабилности и успешности (Leković, 2014, стр. 33). Наиме, иста институција може до-

Слика 1. Интеракције између неформалних и формалних институција при економском расту
 (FIGURE 1. INTERACTIONS BETWEEN INFORMAL AND FORMAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF ECONOMIC GROWTH)
 Извор: RAISER, 1997, стр. 10.

приноси економском расту или га видно успоравати у зависности од тога да ли су заступљене комплементарне институције које ће промовисати њену функционалност (Фукујата, 2007, стр. 36).

Како Фукујама истиче, грађење државе управо се заснива на ојачању постојећих и креирању потпуно нових државних институција (Фукујата,

2007, стр. 7). Институције су управо те које одређују колико су државе стабилне и економски развијене и представљају кључну варијаблу развоја. Стабилност институција заправо се може посматрати и као својеврстан индикатор зрелости једног друштва. Веома су важне не само за земље у транзицији већ су и предуслови развоја једне економије. Заступљеност слабих институција у једној економији се огледа у следећем (Šuković, стр. 26):

- 1) постојање слабе државе, која није у могућности да спроводи законе, прикупља порезе, да се одупире притисцима интересних група и сл.;
- 2) недостатак политичког вођења и кредибилног извршавања политичких реформи;
- 3) слаба локална самоуправа и лоше дефинисани односи централне и локалне власти;
- 4) широко распрострањена корупција која је резултат сувишних бирократских интервенција и прекомерне регулације;
- 5) неконзистентна и слаба процедура јавних набавки заснована на административним поруџбинама и само делимично на тржишним понудама (Јовановић, 2002, стр. 247–249);
- 6) слабе супервизорске и регулаторне процедуре за финансијски сектор и сл.

Поједини аутори истичу да немамо довољно информација о преношењу јаких и стабилних институција у земљама у развоју, као и то да институције које добро функционишу траже постојање одређених образаца понашања и делују на комплексне начине који се супротстављају променама (Fukuјama, 2007, стр. 7). Слабе и некомпетентне владе представљају изворе значајних проблема, нарочито оне које су заступљене у земљама у развоју.

Сличним проблемима баве се и Асемоглу и Робинсон који говоре о значајним разликама у нивоу дохотка и животном стандарду између богатијих земаља попут Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Немачке и сиромашних земаља Африке, Централне Америке, Јужне Азије и сл. Аутори су истраживали који су то фактори који утичу на економски раст једне земље и зашто се јављају разлике у квалитету живота грађана различитих земаља. Истраживани су географски положаји земаља, климатски услови, својства културе, радна етика и покушано је да се у њима пронађе одговор на питање зашто су одређена друштва сиромашна и не успевају у замисли да остваре економски успех. Међутим, управо су институције главни разлог због којег земље које поседују значајна природна богатства и даље остају си-

ромашне и економски неразвијене упркос значајним природним потенцијалима који им могу помоћи да остваре напредак (Acemoglu & Robinson, 2012, стр. 11–13).

Економске институције креирају економске подстицаје за развој једне земље који обухватају подстицаје за стицање образовања, штедњу и улагања, креирање иновација и постизање техничко-технолошког напретка. Истичу се два веома важна типа економских институција: инклузивне и екстрактивне институције. Инклузивне институције доприносе економским активностима, расту продуктивности и економском напретку. Такве институције омогућавају безбедност приватне својине, непристрасан правни систем и јавне услуге које омогућавају равноправност у размени и уговарању, као и учешће грађана у економским активностима. Инклузивне институције креирају и инклузивна тржишта, омогућавају појединцима да се са потпуном слободом опредељују за то чиме ће се бавити, да се образују, усавшавају и развијају своје каријере, подстичу компаније да креирају иновације и улажу средства у најсавременије технологије. Становници земаља са таквим типом институција имају приступ и политичким институцијама, што им даје могућност да учествују у демократском процесу, да бирају представнике власти, смењују их и сл. Такође, треба нагласити и то да сигурност својинских права, законски прописи, јавне услуге и слобода уговарања и размене зависе преваходно од државе која је чврсто повезана са економским институцијама (Acemoglu & Robinson, 2012, стр. 87–88).

Екстрактивне институције представљају супротност у односу на инклузивне институције и за њих је карактеристично то да за циљ имају одузимање дохотка и богатства од једног друштвеног подскупа у корист другог. Оне екстрахују богатство од већине грађана и редистрибуирају га мањини по чему су и добиле такав назив (Acemoglu & Robinson, 2012, стр. 89–92). Екстрактивне институције омогућавају приступ политичкој моћи само привилегованом кругу људи, док инклузивне институције пружају шансу већем броју људи да учествују у политичком животу или економском процесу и има приступ политичкој моћи и економском богатству. Као класични примери екстрактивних институција наводе се високе стопе пореза,³ високе накнаде за отпочињање бизниса, забране увоза или извоза и сл.

3 Стопа пореза на доходак грађана која се креће у границама нормале утицаће на то да грађани редовно измирују ову обавезу. Међутим, уколико је она екстремно висока, једино што можемо очекивати јесте избегавање плаћање пореза (пореска евазија) од стране грађана, пораст сиве економије, значајан пад стопе запослености.

Да би једно друштво успело да се ослободи сиромаштва мора бити спремно за радикалне промене у политичком, државном, привредном поретку и мора бити решено да изађе из досадашњих оквира функционисања. Наиме, једна држава засигурно не може постићи економски напредак уколико се у њој штити заостала индустрија која није изложена конкуренцији, привреда се субвенционише, компаније и банке које бележе лоше пословне резултате се не затварају, заштита својине није заступљена, спречен је слободан проток радне снаге, не подстичу се иновативност и креативност, ресурси се не налазе у рукама оних који су најспособнији, није омогућено деловање тржишних закона према којима опстају само конкурентна и успешна предузећа за чијим производима постоји тражња. Настајање, развој и утемељење инклузивних институција није кратак процес и подразумева и испуњеност одређених политичких предуслова као што су: заступљеност парламентарне традиције и самим тим и политичке културе, поштовање закона и прописа, поштовање приватне својине, поштовање државне својине, снажно јавно мњење и сл. (Acemoglu & Robinson, 2010. стр. 17–25).

За разлику од екстрактивних институција, инклузивне институције темеље развоја проналазе у технологији и образовању. Креирајући равноправне услове, инклузивне институције пружају потпору техничко-технолошком напретку који подстиче продуктивност. С друге стране, инклузивне институције омогућавају да образовање буде приступачно што ширем кругу становништва и уједно мотивишу да се што већи проценат становништва образује и усавршава своја знања. Управо је недостатак образовања један од разлога сиромаштва у неразвијеним земљама (Tilak, 2002, стр. 191–207).

Земље у којима су заступљене екстрактивне институције постају неконкурентне, користе застарелу технику и технологију и свакако да је финални производ који је у њима произведен знатно скупљи од идентичног производа који би се произвео у некој другој земљи коју карактерише присуство конкуренције и предузетништва, ниске баријере уласка, владавина права, истоветни услови надметања за све, заштита својине и патената и сл. (Acemoglu, Johnson, Robinson, Thaicharoen, 2003, стр. 51–76).

Ако се осврнемо на остварене стопе привредног раста, у пракси можемо констатовати да присуство екстрактивних институција код одређених земаља није ограничавајући фактор привредног раста. Примери таквих земаља су Кина, Русија и Саудијска Арабија. Наиме, када су у питању Русија и Саудијска Арабија, њихов привредни раст базира се на значајним природним ресурсима, али оно што је веома значајно нагласити јесте управо то да је такав раст кратког даха. Исцрпљивањем природног богатства тих земаља и не-

увођењем инклузивних институција уследиће значајан пад стопа привредног раста. С друге стране, Кина свој економски прогрес заснива на ниским трошковима радне снаге, односно конкурентним радно-интензивним производима и увођењу савремене технологије, који, да би се наставио и у будућности, треба да пронађе потпору у инклузивним институцијама. Кинеско тржиште рада карактерише значајна регулација, права својине нису у потпуности испоштована, а у ситуацијама када приватни сектор угрожава државни сектор примењују се разне мере којима се то онемогућава (Acemoglu & Robinson, 2012, стр. 358–364).

Можемо закључити да у случају заступљености екстрактивних институција у једном друштву постоји могућност да се јавна функција искористи за лично богаћење. Многе земље нису се економски развиле управо због остваривања личних користи малог броја појединаца на рачун државе и становништва. Ако посматрамо Србију током деведесетих година двадесетог века управо можемо сагледати све ово о чему се у претходном делу рада говорило. У Србији нису биле заступљене институције којима се промовисала владавина права. Напротив, богатство је било концентрисано у рукама малог броја припадника политичке и економске елите. Процеси приватизације и реструктурирања предузећа текли су споро и били су оптерећени многобројним проблемима и нерешеним питањима. Заступљене су биле веома компликоване бирократске процедуре за отпочињање бизниса, предузећа која су пословала са губицима и даље су настављала са пословањем захваљујући државним субвенцијама, није постојала конкуренција па се самим тим није могло спречити генерисање монополистичких и олигополистичких структура, нису доношени адекватни законски прописи којима би се дефинисало банкротство, стечај, конкуренција, приватизација, инвестициони фондови и сл. (Grujić i Uzelac, 2012, стр. 115–119).

Србија је земља која је у спровођењу реформи значајно каснила у односу на неке друге земље Централне и Источне Европе и могла је да извуче значајне поуке из њиховог дугогодишњег искуства, које су нажалост изостале. Сprovedени концепт приватизације у Србији бележио је значајне пропусте, међу којима се изостанак социјалне правде истиче као један од најважнијих. Свакако да се као последица таквих околности јављају друштвено раслојавање, значајан раст сиромаштва и неједнакости. Треба истаћи то да поменути проблеми нису резултат само примене модела приватизације већ свакако и начина на који је приватизација спроведена (Uvalić, 2012, стр. 194–205).

ИНСТИТУЦИЈЕ КАО ПОКРЕТАЧИ ПРИВРЕДНОГ РАСТА

Привредни раст одувек је окупирао пажњу великог броја економиста још од Адама Смита и Давида Рикарда. Привредни раст представља експанзију бруто домаћег производа једне државе, односно повећање производње на нивоу националне економије у односу на претходни период. Мери се растом бруто домаћег производа, при чему се као основни фактори привредног раста наводе акумулација капитала (фабрике, путеви, машине), људски ресурси (понуда радне снаге, образовање), природни потенцијали (земљиште, квалитет животне средине, горива, минерали) и технолошки прогрес (Samuelson & Nordhaus, 2009, стр. 558–561).

Ако се осврнемо на Солоувљев модел привредног раста, можемо видети да се као фактори привредног раста наводе капитал, рад (радници са својим квалификацијама, знањем, вештинама), земља, клима и природни ресурси, али и политички и правни систем под којим се подразумевају институције. На тај начин показано је да су институције важне за развој једног друштва колико и капитал, знање, природни услови и сл. Овај модел пружио је одговор на питање зашто се између држава јављају разлике у оствареном нивоу производње по глави становника, односно зашто су одређене државе сиромашне, а друге богате. Такође, модел предвиђа да оне државе код којих су инвестиције на високом нивоу, које бележе високе стопе штедње, а стопе раста становништва ниске, имају предуслове да остварују виши ниво производње по глави становника. На тај начин, разлике у богатству и привредном расту између земаља објашњене су разликама у стопама штедње (инвестиција), које се могу објаснити и различитим институцијама које су заступљене у тим држава (Solow, 1956, стр. 65–94). Те институционалне разлике између земаља односе се на разлике у заштити права својине, разлике у могућностима компанија и појединаца да склапају уговоре, разлике у подстицајима политичара да обезбеде јавна добра (Acemoglu, 2009, стр. 782).

Карактеристике институција у Србији могу се сагледати и кроз Индекс глобалне конкурентности који мери националну конкурентност, дефинисану као скуп институција, политика и фактора који одређују ниво продуктивности једне земље (Schwab, 2018, стр. 1–5). Индекс глобалне конкурентности креће се у распону од 0 до 100 и за Србију за 2018. годину износи 60,9, док је претходне године индекс узимао вредност од 59,2. Од 140 земаља, Србија се 2018. године према вредности овог индекса налазила на 65. месту што је за 5 места виши ранг у односу на претходну годину (Schwab, 2018, стр. 500). Највишу вредност Индекса глобалне конкурентности за 2018. годину бележе

ИНСТИТУЦИЈЕ КАО ФАКТОР ПРИВРЕДНОГ РАСТА

Сједињене Америчке Државе (85,6), Сингапур (83,5), Немачка (82,8), док најнижу вредност индекса остварују Јемен (36,4) и Чад (35,5).

ИНСТИТУЦИЈЕ	РАНГ
ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ	104
СТОПА УБИСТАВА	46
ТЕРОРИСТИЧКИ ИНЦИДЕНТИ	55
ПОУЗДАНОСТ ЈАВНИХ УСЛУГА	89
ДРУШТВЕНИ КАПИТАЛ	н/а
ТРАНСПАРЕНТНОСТ БУЏЕТА	49
НЕЗАВИСНО СУДСТВО	107
ЕФИКАСНОСТ ПРАВНОГ ОКВИРА У СЛУЧАЈУ КРШЕЊА РЕГУЛАТИВЕ	98
СЛОБОДА МЕДИЈА	63
СЛОЖЕНОСТ ВЛАДИНЕ РЕГУЛАТИВЕ	113
ЕФИКАСНОСТ ПРАВНОГ ОКВИРА ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВА	108
ДОСТУПНОСТ ИНФОРМАЦИЈА ГРАЂАНИМА	47
БУДУЋА ОРИЈЕНТАЦИЈА ВЛАДЕ	81
КОРУПЦИЈА У ЈАВНОМ СЕКТОРУ	66
ПРАВА СВОЈИНЕ	115
ЗАШТИТА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ	100
КВАЛИТЕТ УПРАВЉАЊА ЗЕМЉИШТЕМ	52
КВАЛИТЕТ РЕВИЗОРСКИХ И ДРУГИХ СТАНДАРДА У ИЗВЕШТАВАЊУ	108
РЕГУЛИСАЊЕ СУКОБА ИНТЕРЕСА	95
УПРАВЉАЊЕ АКЦИОНАРИМА	45

Табела 1: Ранг институционалних показатеља Србије (Table 1. The ranking of the institutional indicators of Serbia)^a

^a Извор: The Global Competitiveness Report 2018, стр. 500.

Ако анализирамо податке Светског економског форума (World Economic Forum), који су презентовани у документу Глобални извештај о конкурент-

ности за 2018. годину (The Global Competitiveness Report 2018), институције представљају први стуб конкурентности од укупно дванаест. Институције обухватају двадесет показатеља конкурентности који су презентирани у Табели 1. Анализирањем презентираних података можемо видети да Србија по правима својине заузима 115. место од 140 ранжираних земаља. Ово је уједно и најниже ранжирани институционални показатељ. Следе га сложеност владине регулативе са рангом 113, затим ефикасност правног оквира за решавање спорова и квалитет ревизорских и других стандарда у извештавању који деле ранг 108.

У прилог претходној констатацији о рангу Србије по својинским правима говори и Извештај о инвестиционој клими у Србији за 2018. годину (Investment climate statement for 2018 – Serbia), у којем се наводи да Србија поседује адекватне законе за заштиту имовинских права, али сам поступак спровођења имовинских права кроз правосудни систем може тећи веома споро. Постоји мноштво фактора који могу закомпликовати питање својинских права као што су захтеви за реституцију, бесправна градња, ограничавање имовинских права на права коришћења, преваре и сл. Такође, инвеститорима се сугерише да са посебном пажњом истраже сва власничка питања која су у вези са земљиштем које је намењено за инвестиционе пројекте.⁴

О квалитету институција у Србији говори и Индекс економских слобода (Index of Economic Freedom) који мери дванаест компоненти економских слобода које су концентрисане у четири групе: владавина права, ограничење државе, ефикасност регулативе и отвореност тржишта. Компоненте економских слобода могу се сагледати у Табели 2. Индекс економских слобода Србије износи 62,5, што је поставља на 80. место од укупно 186 земаља. Индекс је порастао за 3,6 поена у односу на претходну годину, а Србија је напредовала за 19 места на Херитиџ листи економских слобода. Забележен је значајан пораст индикатора фискално здравље за 20 поена, индикатора слобода трговине за 9,6 поена и индикатора судска ефикасност за 8 поена, што превазилази пад индикатора својинска права и интегритет владе. Србија се налази на 37. месту од 44 земље у региону и вредност индекса је испод регионалног просека који износи 68,8, али изнад светског просека који износи 61,1. Срби-

4 Према неким проценама, свака трећа зграда у Србији није легално изграђена. У новембру 2015. године, Влада је усвојила нови Закон о легализацији, који је поједноставио процес регистрације. Од тада, међутим, издато је тек нешто више од 120.000 одлука о легализацији. Извештај Светске банке за 2018. (Doing Business – Serbia) ранжира Србију као 57. земљу од укупно 190 земаља према критеријуму времена које је потребно за регистрацију некретнина које износи 21 дан (Investment climate statement for 2018 – Serbia).

ИНСТИТУЦИЈЕ КАО ФАКТОР ПРИВРЕДНОГ РАСТА

ја се и даље опоравља од година међународних економских санкција и штете од грађанског рата и још увек врши транзицију од етатизма до тржишне економије. Инфлација је под контролом, а буџет се стабилизовао. Многа велика предузећа у државном власништву у секторима електричне енергије, комуникација, гаса треба да се реформишу. Потребне су и дубље институционалне реформе за борбу против бирократије, смањење корупције и јачање правосудног система који је подложен политичком уплитању (Heritage Foundation, 2018, стр. 1–2).

КОМПОНЕНТЕ ЕКОНОМСКИХ СЛОБОДА	ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТ 2018.	ПРОМЕНА У ОДНОСУ НА 2017.
ВЛАДИНА ПРАВА		
СВОЈИНСКА ПРАВА	46,2	-4,1
СУДСКА ЕФИКАСНОСТ	48,2	+8,0
ИНТЕГРИТЕТ ВЛАДЕ	36,5	-1,7
ОГРАНИЧАВАЊЕ ДРЖАВЕ		
ПОРЕСКО ОПТЕРЕЂЕЊЕ	83,5	+0,2
ДРЖАВНА ПОТРОШЊА	40,6	+0,3
ФИСКАЛНО ЗДРАВЉЕ	67,0	+20,1
ЕФИКАСНОСТ РЕГУЛАТИВЕ		
СЛОБОДА ПОСЛОВАЊА	68,3	+5,4
СЛОБОДА НА ТРЖИШТУ РАДА	69,2	+3,3
МОНЕТАРНА СЛОБОДА	82,9	+2,1
ОТВОРЕНОСТ ТРЖИШТА		
СЛОБОДА ТРГОВИНЕ	87,4	+9,6
СЛОБОДА УЛАГАЊА	70,0	без промене
ФИНАНСИЈСКА СЛОБОДА	50,0	без промене

Табела 2: Компоненте економских слобода у Србија (Table 2. Components of economic freedom in Serbia)^a

^a Извор: Heritage Foundation, Index of Economic Freedom – Serbia, 2018, стр. 1–2.

Корупција и даље представља значајан проблем Србије који погађа мно-гобројне секторе и омета спровођење процеса приватизације, судске проце-се, а представља и један од главних узрочника стварања неповољног инве-стиционог амбијента. Вредност Индекса перцепције корупције (Corruption Perception Index – CPI) за 2017. годину износи 41 и Србија се налази на 77. месту од укупно 180 земаља. Индекс узима вредности од 0 до 100 и презенту-је податке о перципираним нивоима корупције у јавном сектору.

Ако посматрамо индикатор ефикасност регулативе, можемо констатова-ти да упркос томе што је остварен одређени напредак, дуготрајни регула-торни захтеви и даље ометају ефикасност пословања. Високе стопе незапо-слености и потреба за отварањем радних места у приватном сектору и даље остају изазови са којима ће се Србија суочавати и у будућности. Такође, је-дан од проблема је и то што држава и даље субвенционише јавна предузећа која остварују губитке као што су РТБ Бор, Ресавица, Петрохемија, Азотара и MSK Enterprises. Такође, посматрајући индикатор ограничавање државе,⁵ можемо видети да је фискално здравље индикатор економских слобода који је остварио значајан пораст. Разлози се могу пронаћи у мерама које су заступ-љене у Фискалној стратегији Владе Србије које су заједно са спроведеним реформама довеле до повећања конкурентности српске економије и јачању макроекономске стабилности.

О квалитету институција у нашој земљи говори и Међународни индекс заштите својинских права (International Property Rights Index – IPRI), који наглашава кључну улогу својинских права у стварању просперитетне еконо-мије и праведне државе и који испитује везу између права својине и других економских и социјалних показатеља благостања који представљају димен-зије економског развоја. Према оствареном резултату од 4,6, Србија се нала-зи тек на 101. месту од укупно 125 земаља које се посматрају и на 20. месту од 24 земље у европском региону. Од околних земаља из региона Албанија и Босна и Херцеговина слабије су рангиране и заузимају 102. и 107. место, док су Хрватска и Црна Гора боље позициониране и заузимају 98. и 73. место у свету. Словенија бележи најбоље остварен резултат када је реч о заштити имовинских права и налази се на 48. месту.

Када је реч о лакоћи пословања, Србија заузима 48. место на листи Свет-ске банке од 190 земаља које су узете у разматрање (World Bank, [WBG],

5 Највиша стопа пореза на доходак физичких лица износи 15%, а стопа пореза на добит је 15%. Остали порези укључују порез на додату вредност и имовину. Током протекле три године, државна потрошња износила је 44,5% укупне производње (БДП), а буџетски де-фицити су у просеку износили 3,7% БДП-а. Јавни дуг чинио је 74,1% БДП-а.

2019, стр. 23). Лакоћа пословања мери се на основу анализе сета индикатора који се односе на отпочињање бизниса, добијање грађевинских дозвола, снабдевање електричном енергијом, регистрацију имовине, добијање кредита, заштиту права мањинских акционара, плаћање пореза, поштовање уговора, регулисање тржишта рада, међународну трговину и сл. Претходне године Србија је заузела на листи 43. место и овај пад, према подацима Светске банке, дугује брзом расту који су оствариле друге економије по питању регулисања свог пословног окружења.

Закључак

Сасвим је јасно да се разлике између земаља не могу објаснити ни културом, ни географијом, ни недовољним знањем, већ превасходно одговоре треба да тражимо у институцијама. Земље бележе привредни раст у зависности од институција које тај раст поспешују или подривају.

На основу претходно изнетих информација о квалитету институција, за Србију се може констатовати да треба да изгради инклузивне институције које ће је водити ка економском напретку. Институције владавине права пружиле би значајну потпору расту бруто домаћег производа. О заступљености неефикасних институција највише сведочи период деведесетих година двадесетог века и почетак двадесет првог века када су се неуспешно спроводили процеси приватизације. Неуспешна транзиција и системска корупција главна су обележја датог периода. У таквим околностима неадекватна институционална инфраструктура није могла да обезбеди успешну промену економског система.

У току 2018. године Србија је задржала макроекономску стабилност, како у земљи тако и у односима са иностранством. Настављен је процес фискалне консолидације уз бржи раст бруто домаћег производа у односу на иницијалне прогнозе, али стратегија привредног раста која је базирана на инвестицијама и извозу још увек није у потпуности реализована. Стога се у новије време ситуација у погледу квалитета институција у Србији побољшала, али је неопходан константан рад на њиховом унапређењу. Оно што и даље представља важан изазов за Србију јесу неефикасност правосуђа, висока корупција, велика државна предузећа која послују са губицима, неформална економија, а све се то неповољно одражава на привредни раст.

Литература

- Acemoglu, D. & Robinson, A. (2012). *Zašto narodi propadaju – poreklo moći, prosperiteta i siromaštva*. Beograd: Clio.
- Acemoglu, D. (2009). *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Acemoglu, D. & Robinson, J., (2010). The Role of Institutions in Growth and Development. *Review of Economic s and Institutions*, 1 (2), 1–33. DOI: <http://dx.doi.org/10.5202/rei.vii2.14>
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., Thaicharoen Y. (2003). Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth. *Journal of Monetary Economics*, 50, 49–123. <https://economics.mit.edu/files/4434>
- Boland, N. & Newman, G. (1979). On the Role of Knowledge in Economic Theory. *Australian Economic Paper*, 18 (1), 71–80. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8454.1979.tb00645.x>
- Влада Републике Србије, *Фискална стратегија 2018. годину са пројекцијама за 2019. и 2020. годину*. Преузето 3. јануара 2019. са <http://www.kombeg.org.rs/Slike/Komora/2018/januar/Fiskalna%2ostrategija%202018.pdf>
- Grujić, A i Uzelac, O. (2011). Privatizacija u Srbiji – sa posebnim osvrtom na postupak restrukturiranja. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 26, 113–123. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0350-2120112613G>
- Investment climate statement for 2018 – Serbia*. Преузето 4. јануара 2019. са <https://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/investmentclimatestatements/index.htm?dclid=281633&year=2018#wrapper>
- Jakopin, E. (2018). Privredni rast i institucionalna tranzicija Republike Srbije. *Ekonomski horizonti*, 20 (2), 95–108. doi:10.5937/ekonhor1802095J
- Jovanović, P. (2002). Izgradnja novih institucija u tranzitornoj privredi: primer regulisanja javnih nabavki. U: V. Vukotić (ur.), *Tranzicija i institucije* (245–252). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Leković, V. (2014). Institucionalna komplementarnost kao faktor stabilnosti i uspešnosti ekonomskog sistema. U: V. Leković (ur.), *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije* (25–44). Kragujevac: Ekonomski fakultet.
- North, D. (2003). *Institucije, institucionalna promjena i ekonomska uspešnost*. Zagreb: Masmedia.
- Property Rights Alliance, *International Property Rights Index 2018*. Преузето 3. јануара 2019. са <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/country/serbia>
- Raiser, M. *Informal institutions, social capital and economic transition: reflections on a neglected dimensions*. Преузето 15. новембра 2018. са <https://pdfs.semanticscholar.org/1aec/2c87852e65062b21248b54aeabb526b54d39.pdf>

- Samuelson, P. i Nordhaus, W. (2009). *Ekonomija – osamnaesto izdanje*. Beograd: Mate.
- Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70 (1), 65–94. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf>
- Schwab, K. (2018). *The Global Competitiveness Report 2018*. Switzerland: World Economic Forum.
- Tilak, J. (2002). Education and poverty. *Journal of Human Development and Capabilities*, 3 (2), 191–207. DOI: 10.1080/14649880220147301
- Transparency International, *Corruption Perception Index 2017*. Preuzeto 5. januara 2019. sa https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
- Uvalić, M. (2012). *Tranzicija u Srbiji – ka boljoj budućnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Fukujama, F. (2007). *Gradenje države – Upravljanje i svetski poredak u dvadeset prvom veku*. Beograd: Filip Višnjić.
- Heritage Foundation, *2018 Index of Economic Freedom, Serbia*. Preuzeto 3. januara 2019. sa <https://www.heritage.org/index/pdf/2018/countries/serbia.pdf>
- Hodgson, G. (2006). What are Institutions?. *Journal of Economic Issues*, XL (1), 1–25. <http://www.geoffrey-hodgson.info/user/image/whatarestitutions.pdf>
- Šuković, D. (2002). Institucije – ključna poluga reformi. U: V. Vukotić (ur.), *Tranzicija i institucije* (23–30). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Wagener, H. J. Warum gerade Europa? Langfristige Wirtschaftsentwicklung und Institutionen. Preuzeto 10. novembra 2018. sa http://www.hjwagener.de/www.hjwagener.de/Downloads_files/2009Warum%20Europa_Wagener.pdf
- World Bank, *Doing Business 2019, Training for Reform, Economy Profile – Serbia*, preuzeto 3. januara 2019. sa <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/serbia/SRB.pdf>
- World Bank Group. *World Governance Indicators*. Preuzeto 28. decembra 2018. sa <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports>

IVANA M. OSTOJIĆ
PREDRAG M. PETROVIĆ
Institute of Social Sciences
Center for Economic Research, Belgrade

INSTITUTIONS AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH

Summary

The thesis that institutions have a profound impact on the development of the economy is not called into question, as well as the fact that the achieved levels of development of individual economies are greatly influenced by the development of institutions. Institutions are the drivers of economic growth, thus the institutional differences between countries imply differences in the achieved rates of economic growth, or the wealth of the society. The paper will first present the various definitions of institutions from the economic point of view. The paper will analyze good (inclusive) economic institutions that promote the rule of law, maximize efficiency and social well-being, and contribute to the achievement of higher rates of economic growth, which present the key economic freedoms. Extractive institutions will also be presented, as opposed to inclusive institutions, which allow access to political power only to the privileged circle of people. The paper will present the reasons why society and economy need inclusive economic and political institutions. It will be analyzed under what conditions economic institutions will act stimulative to economic growth. For the purpose of assessing the quality of institutions, many indicators will be analyzed, such as the Global Competitiveness Index, the Corruption Perception Index, the Index of Economic Freedom, the International Property Rights Index, World Governance Indicators. The state of institutions in our country will be analyzed using relevant indicators of the level of economic development, as well as the state of the economy as a whole. On the basis of the results obtained, it will be suggested what kind of institutions are necessary in order to ensure the sustainable development of our country.

Keywords: inclusive institutions, extractive institutions, government, economic growth, rule of law.